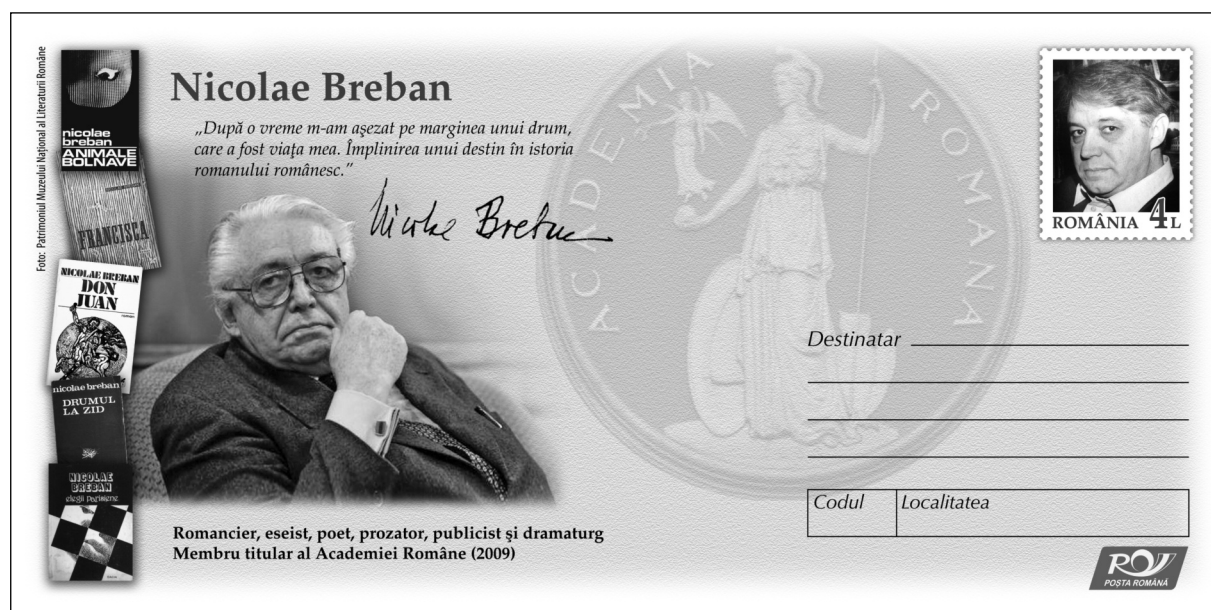

Nicolae Breban ca evocator al istoriei românilor, la aniversare*

Ioan-Aurel Pop

Președintele Academiei Române

Carte poștală & Timbru Romfilatelia

A vorbi și a scrie despre Nicolae Breban este ca și cum ai vrea să prinzi în structuri organizate un univers. Scriitor, romancier, eseist, dramaturg și om de cultură român contemporan, membru titular al Academiei Române din 2009. Chiar și numai lista romanelor este copleșitoare: *Francisca* (1965), *În absența stăpânilor* (1966), *Animale bolnave* (1968; 2004), *Îngerul de gips* (1973; 2008), *Bunavestire* (1977), *Don Juan* (1981), *Drumul la zid* (1984, 2009, 2010), *Pândă și seducție* (1991, 2014), *Amfitrion*, trilogie, (vol. I, *Demonii mărunți*, vol. II, *Procuratorii*, vol. III, *Alberta*, 1994), *Ziua și noaptea* (primul volum al tetralogiei cu același titlu, 1998), *Voința de putere* (volumul al doilea al tetralogiei *Ziua și noaptea*, 2001), *Puterea nevăzută* (volumul al treilea al

tetralogiei *Ziua și noaptea*, 2004, 2006), *Jiquidi* (volumul al patrulea al tetralogiei *Ziua și noaptea*, 2007), *Singura cale* (2011, 2015), *Demonii mărunți* (2013), *Jocul și fuga* (2015), *Frica* (2018). Pentru mine este și riscant s-o fac sub aspect literar, nefiind din breaslă și riscând locuri comune. Ca istoric, nu pot însă să nu remarc locul lui Nicolae Breban în acea stirpe aleasă de mari intelectuali, care se simt și s-au simțit responsabili pentru soarta poporului lor, care au activat și au acționat în Cetate, care nu s-au izolat în confortabilul „Turn de Fildeș” al creației pure. În ciuda faptului că a simțit deopotrivă iubirea și ura confrăților („Sunt inimă-n inima neamului meu/ Și-i cânt și iubirea, și ura”, George Coșbuc), scriitorul le-a „cântat” pe amândouă, trecând

*Cuvânt de deschidere rostit la sesiunea aniversară „Nicolae Breban – 90” (1 februarie 2024, Aula Academiei Române)

drept pe șoseaua cea mare și fără sfârșit a vieții, sfidând prostia, nemernicia și nimicnicia.

În anii din urmă mai ales, în varii împrejurări, scriitorul a rostit cuvântări ocazionale despre poporul său, unele remarcate și puse în lumină, altele rămase, deocamdată, ascunse. Nu demult, într-un cadru festiv, Nicolae Breban a caracterizat pe scurt întreg destinul istoric al românilor: „Am fost prea umiliți, prea loviți, prea nebăgați în seamă, noi, cei care visam odată să fim împreună de o parte și de alta a Carpaților, la nord de Dunăre, noi, care printr-un miracol am păstrat acest idiom latin, după latina vulgară, noi, care eram uniți doar de felul în care vorbeam. Vă dați seama de câtă luptă a fost nevoie ca să devenim lucizi și mândri în cele câteva secole în care ne-am rupt de grafia și de limba slavonă, de grecii care ne-au stăpânit câteva secole aici, în sudul României, sau de austro-ungarii noștri din Ardeal, sau de turcii, de tătarii și de rușii care năvăleau peste satele, peste bisericile și peste copiii moldovenilor”. În aceste două fraze, rostite inspirat și simplu, se cuprinde o întreagă istorie.

În prim-plan stă latinitatea noastră, ilustrată prin ideea că am păstrat limba latină aici, la Dunăre și la Carpați. Pentru Nicolae Breban, ca și pentru strămoșii săi ardeleni, latinitatea este ca o axiomă, vine din trecut și ne duce spre viitor. Obsesia latinității vine de la Școala Ardeleană, care credea că prin cultură se poate ajunge la libertate și care a luptat pentru demnitatea românilor transilvăneni. Latinitatea era pentru înaintașii lui Nicolae Breban calea magistrală de participare a românilor la civilizația de vârf a lumii. Ei, acești corifei de la 1700, ne-au învățat că noi, românii, ca fii ai Romei Eterne, avem latinitatea în vine.

Unirea, prin felul în care vorbeam aceeași limbă, este o altă idee perenă și fertilă din micul discurs evocat mai sus. Limba noastră neolatină ne-a fost, de-a lungul întunecatelor și apăsătoarelor secole, marca identității. Românii s-au recunoscut unul pe altul mai întâi prin limbă, limba le-a fost liantul prin care s-au identificat și prin care s-au simțit români. Și nici nu este de mirare acest lucru – remarcat de marele scriitor Nicolae Breban – din moment ce acum circa cinci veacuri și jumătate (spre finele secolului al XV-lea), umanistul Antonio Bonfini știa care era secretul supraviețuirii românilor, urmașii coloniilor

romane de la Carpați: românii – spune el – trăiesc și astăzi prin români, pentru că aceștia din urmă nu și-au apărat atât viața, cât limba. Ce elogiu mai frumos poate fi adus unui popor decât recunoașterea așezării limbii mai presus de viață? Românii și-au apărat mai mult limba decât viața și de aceea au rezistat prin istorie.

Vin apoi vicisitudinile istoriei noastre, invaziile și stăpânirile străine care ne-au îngenucheat câteodată, dar nu ne-au înfrânt și nu ne-au lăsat să ne pierdem speranța. Sunt pomeniți tătarii năvălitori de pe la 1241 până în secolul al XVIII-lea, apoi turcii care ne-au obligat să ne închinăm lor, dar „nu ca învinși, ci ca învingători” (după expresia lui Filippo Buonacorsi Callimachus), slavii care ne-au adus o limbă de cult nepotrivită latinității noastre și un alfabet străin, rușii „care năvăleau peste satele, peste bisericile și peste copiii moldovenilor”, fanarioții care, în Veacul Luminilor, păreau că ne vor rupe de lumina Occidentului, ungurii și austriecii înstăpâniți peste Ardeal.

Se cuprinde aici destinul unui întreg popor „umilit, lovit și nebăgat în seamă”, dar care a răzbătut prin luptă. În urma luptei, românii au devenit „lucizi și mândri” și s-au înălțat de la decădere spre grandoare, privilegiind ideea de unitate. Și așa, pare că spune scriitorul, noi, cei care „visam odată să fim împreună de o parte și de alta a Carpaților, la nord de Dunăre”, am ajuns să facem România, adică această casă bună pentru toți românii. Firește – suntem atenționați – inamicii nu au dispărut și nu dorm, iar cei mai primejdioși nu mai sunt nici tătarii, nici turcii, nici austriecii sau ungurii, ci aceia care au năvălit peste satele, bisericile și copiii moldovenilor și care au rupt în două Moldova sau „a doua libertate românească”, după catalogarea fericită a lui Nicolae Iorga.

În textul lui Nicolae Breban mai apare și cuvântul „miracol” – evident „miracolul românesc” – prin care ne-au caracterizat unii, nu atât pentru felul în care ne-am format ca popor romanic, cât prin felul în care ne-am păstrat „în aceste locuri de ispititor belșug și de trecere a oștilor” (Nicolae Iorga). Din judecățile de valoare ale lui Nicolae Breban reiese că necazurile ne-au întărit, că invaziile ne-au dat impulsul luptei, că umilirea ne-a îmboldit spre mândrie, că am fost și suntem aici la Carpați și la Dunăre, în ciuda premiselor rele și a previziunilor sumbre. Toate cuvintele-cheie ale 119

Nicolae Breban cu Augustin Buzura

istoriei românilor sunt prinse în această scurtă caracterizare a destinului nostru: latinitate, slavonism, invadatori, străini, umilire, mândrie, luptă, unitate, miracol. Cu alte cuvinte, ne-am ridicat în lume într-o latinitate, am trecut prin slavo-nism, ne-am bătut cu invadatorii și ne-am plecat în parte sub străini, dar ne-am ridicat de la umilire la mândrie și, prin luptă, am ajuns la unitate ca printr-un miracol.

Cât de frumos curge verbul scriitorului-artist în comparație cu al cronicarului-consemnator! Nicolae Breban, scriitorul, ne spune istoria într-o limbă care se prelinge ca mierea din fagure, o limbă simplă, încărcată de simboluri. Este clar că pentru datele istorice exacte trebuie citiți istoricii de meserie, dar pentru istoria sentimentală, pentru istoria din sufletele noastre, pentru istoria ca viață, este nevoie de scriitori de talent. Istoricul are nevoie de zeci de cuvinte ca să explice un adevăr pe care scriitorul îl cuprinde într-o zicere scurtă, cu valoare de maximă. În ultimele decenii de după 1989, dar și înainte, Nicolae Breban ne-a reamintit de demnitatea noastră pierdută, de nevoile noastre culturale, de statutul și de rolul intelectualului, de esența elitelor unui popor și chiar de istoria noastră întreagă. Critica sa nu este însă una distructivă, pesimistă sau catastrofică. Ca om între oameni, ca român care a umblat și a trăit în Occident, ca voce a Cetății, Nicolae Breban nu poate

tăcea. El iese în agoră sau în forum, se bate cu ignoranța, cu invidia și perfidia, susține valoarea, încurajează creația autentică, mișcă munții din loc cu glasul său tunător. Asemenea atitudini nu sunt comode și nu creează foarte multe simpatii. Dimpotrivă, voci lătrătoare și caustice ies din când în când la iveală și ponegresc, agită și murdăresc, inventează vini și caută capete de acuzare care nu există.

Scriitorul este însă avertizat de viață și exersat ca să reziste în fața unor astfel de asalturi ale răului. Forța îi vine din anii grei ai dictaturii și ai cenzurii, când a rămas o voce a adevărului și a lucidității, a demnității și a curajului, scriind pagini memorabile, intrate în istoria literaturii române. Maestrul Nicolae Breban a făcut de-a lungul deceniilor istorie și, prin urmare, este îndreptățit să și scrie istorie. O face cu știință și conștiință, dar mai ales cu dezinvoltura artistului care cuprinde realitatea în lumile sale recreate și o întoarce prin forța imaginației spre cititori. În tot acest mecanism inefabil, istoria noastră este turnată în formă sintetică, este sublimată în esențe fine, devenind miracol explicat pe înțelesul tuturor. Toate acestea se petrec prin forța verbului lui Nicolae Breban, devenit nonagenar și înscris demult pe traiectoria eternității.